

Årsmelding 2023 - Várdobáiki samisk senter

Hilla – min muitalusak – under ferdigstilling

Innhold

VÁRDOBÁIKI SAMISK SENTER	2
ORGANISASJON	3
<i>Organisasjonskart .....</i>	<i>3</i>
<i>Aksjeeiere .....</i>	<i>3</i>
<i>Styrets sammensetning .....</i>	<i>4</i>
ANSATTE	4
LOKALER	5
VIRKSOMHET	5
<i>Språksenter .....</i>	<i>7</i>
<i>Helsesatsing .....</i>	<i>15</i>
<i>Várdoáiki museum .....</i>	<i>18</i>
<i>Márkománák samisk barnehage.....</i>	<i>25</i>
LEIETAKERE	26
EIENDOM	26
PROSJEKTER.....	26
ØKONOMI.....	27
VIDERE ARBEID	FEIL! BOKMERKE ER IKKE DEFINERT.

Várdobáiki samisk senter

Várdobáiki er i hovedsak finansiert gjennom driftstilskudd fra Sametinget og har særskilt ansvar for å ivareta og utvikle samisk kultur i regionen. Várdobáiki har sitt virkeområde i Nordre Nordland og Sør-Troms og er et kultursenter/museum som er delt inn i fem avdelinger: språksenter, museum, barnehage, helse og eiendom. Hver funksjon/avdeling arbeider med samisk språk og kultur på ulike måter. Institusjonen finansieres i hovedsak over ulike poster i Sametingets budsjett. Språksenter og kultursenteret får også driftstilskudd fra Troms og Finnmark fylke. Museum får driftstilskudd til Gállogieddi friluftsmuseum fra Nordland fylke. Várdobáiki benytter også muligheten til å søke prosjektmidler fra ulike finansiører. Barnehagen finansieres i hovedsak som andre private barnehager. Fra 2023 har Sametinget valgt å satse ekstra på samiske barnehager både med en ordning med gratis barnehager og ekstra oppfølging av alle samiske barnehager som er under ordningen. Dette er viktig for Márománák samisk barnehage som eies av Várdobáiki. Sametingets satsing på samiske barnehager bidrar til et enda sterkere fokus på samiskopplæring til barna i barnehagen og bidrar til at barnetallet er høyt, noe som sikrer et høyt tilskudd til drift av barnehagen.

Várdobáiki, inkludert barnehagen, arbeider for å ivareta og videreføre samisk språk, historie, kultur og samfunnsliv i regionen. Dette gjøres gjennom et samlet Várdobáiki som i stor grad arbeider på tvers av avdelingene.

Fra 2023 får Várdobáiki direkte tilskudd til drift av Bárru over Sametingets budsjett for samiske språksentre, noe som sikrer videre arbeid med samisk med revitalisering og ivaretagelse av samisk språk og kultur i i Lofoten og Vesterålen.

Rapporten fra Sannhets- og forsoningskommisjonen var lagt frem 1.juni 2023. Dette ble derfor tema på Várdobáiki sitt Márkomeannuseminar. Seminaret var et samarbeid med Senter for samiske studer ved UiT, og var arrangert som en sofasamtale med fire deltakere. Samtalen ble ledet av Else Grete Broderstad. Andre deltakere var Ánne Márjá Guttorm Graven, Arild Inga, Therese Olsen og museumsleder Thomas Ole Andersen. Samtalen satte søkelys på den markasamiske regionen og de regionaleperspektivenes plass i rapportens innhold. Tilhørere bidro også med viktige fortellinger og innspill. Disse innspillene utgjorde et viktig grunnlag for Várdobáiki sin omfattende høringsuttalelse til Sametinget om rapporten. I dette høringsinnspillet løftet Várdobáiki fram sentrale tema fra hele regionen - det store omlandet til Várdobáiki - både tema som senteret mener i større grad burde vært inkludert i rapporten og konkrete innspill til det videre reparasjons- og forsoningsarbeidet der samiske sentre som Várdobáiki vil måtte spille en sentral rolle. Gjennomførte enkeltstående prosjekt rapporteres i særskilte rapporter som sendes til tilskuddsgivere, flere av dem vil likevel bli nevnt i årsmeldingen. Várdobáiki vil med dette rette en stor takk til brukere av senteret og til finansiører.

Evenskjer 21.5.2024

Anne Marja Guttorm Gravan
Styreleder

Kjersti Myrnes Balto
Daglig leder

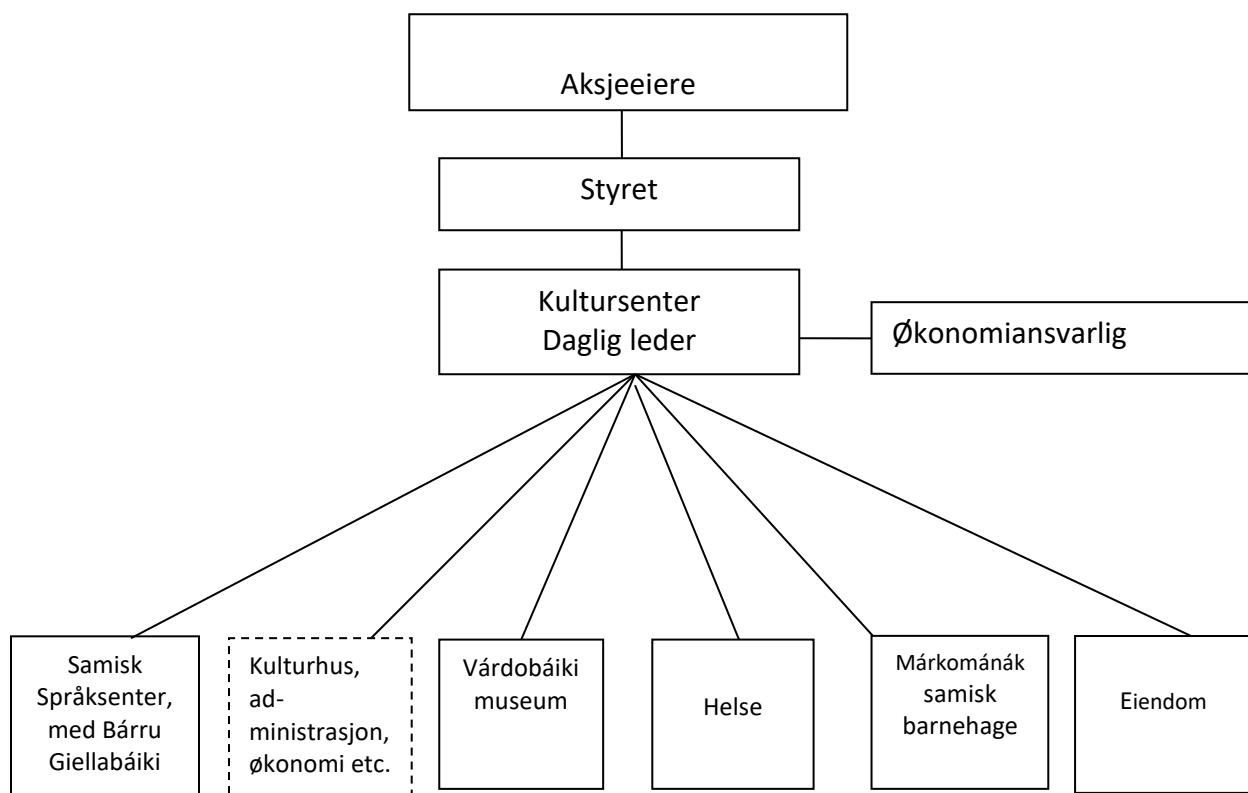

Organisasjon

Formål: Selskapet Várdobáiki AS er et samisk senter med formål:

- å videreføre og forvalte samisk språk, historie, kultur og samfunnsliv i regionen.
- å bygge ut, eie og drive et eget senter/bygg

Organisasjonskart

Aksjeeiere

Sametinget har 600 aksjer i Várdobáiki AS.

Kommunene Evenes, Gratangen, Narvik, Salangen og Tjeldsund har til sammen 286 aksjer.

Sameforeningene: Bálák sámesearvi/Ballangen sameforening; Bjerkvik og omegn sameforening-NSR; Dieiddanuorguovllu Nuorak-NSR; Hinnøy og omegn sameforening-NSR; Norske samers riksforbund/NSR; Samenes folkeforbund-SFF; Loabágáiddi siida-SFF; Ofoten samiske forening og andre lag og foreninger: Márkomeannu searvi; Partiet Rødt, Harstad; Sandmark bygdeutviklingselskap AS; Sárahká Sellju AL (eier av barnehagebygg); Stuernjárgga duodjesiida og Troms reindriftssamers fylkeslag-NRL har til sammen 144 aksjer. 115 privatpersoner har 213 aksjer. Totalt er det 1243 aksjer fordelt på 136 eiere. Hver aksje tilsvarer en stemme på generalforsamlingen.

Styrets sammensetning

Styret er sammensatt av 5 styremedlemmer. Ulike grupperinger har vedtektsfestet rett til å foreslå kandidater.

Etter generalforsamlingen i 2022 og frem til generalforsamling i 2023 bestod styret av:

Forslagsstiller	Styremedlem	Personlig vara	Funksjonstid
Organisasjoner	Else Grete Broderstad, valgt som styreleder	Liv Slettli	2021-2023
Kommuner	Svein Nilsen	Merethe Sætran	2021-2023
Sametinget	Odd Are Hansen	Jorun Nija Murberg	2021-2023
Personlige aksjonærer	Anne Marie Guttorm Graven	Tore Johnsen	2022-2024
Generalforsamlingen	Arild Pettersen Inga, valgt som nestleder	Mathias Olsen	2020-2024

Etter generalforsamlingen i 2022 har styret bestått av:

Forslagsstiller	Styremedlem	Personlig vara	Funksjonstid
Organisasjoner	Susanne Amalie Langstrand-Andersen	Odd-Martin Dalbakk	2023-2025
Kommuner	Helene Berg Nilsen	Trude Hagland	2023-2025
Sametinget	Odd Are Hansen, valgt som styrets nestleder	Jorun Nija Murberg	2023-2025
Personlige aksjonærer	Anne Marie Guttorm Graven, valgt som styreleder	Tore Johnsen	2022-2024
Generalforsamlingen	Arild Pettersen Inga	Mathias Olsen	2022-2024

Ansatte

Várdobáiki hadde til sammen 25 ansatte ved utgangen av 2023. Det var i tillegg 10 ansatte i sesongarbeid på museet sommeren 2023. I tillegg har vi hatt andre arbeidstakere som har vært leid inn til ulike oppgaver av ulik varighet. Det ble i 2023 registrert 72 personer via vårt lønnsystem, herunder feriepenge- og honorarutbetalinger. Som følge av at deler av virksomheten på senteret er prosjektbasert eller tiltak med behov for ekstrahjelp er det relativt stor bruk av midlertidige stillinger og innleide ressurser.

Representasjon og deltakelse i spesielle prosjekt

Antikvarisk veiledningstjeneste: Museumsleder Thomas Ole Andersen og Mathias Olsen
Samisk Museumslag: Museumsleder Thomas Ole Andersen, styremedlem 2023-2025

Dutkan Davvin: Forskningsansvarlig Janicken Olsen
Tore Hunds rike: Tone Elvebakk
Kunstutvalget Nye UNN, Narvik: Tone Elvebakk

Andre avdelinger

Ann-Mari Thomassen: styremedlem i Sámi Giellagáldu
Ann-Mari Thomassen: Representant for eier i samarbeidsutvalget i barnehagen
Connie Mohaug: Medlem i samarbeidsforum for ReKomp (Regional ordning for kompetanseutvikling i barnehage).
Nasjonalt samisk helsenettverk: Rakel Elisabeth Gaup:

Lokaler

Várdobáiki har siden 2017 eid egne lokaler på Evenskjer. Språksenteret er lokalisert i plan 1 og der er også publikumsfasiliteter: museum, galleri, møterom, kursrom og kjøkken. På plan 1 er det også mottak for museumsgjenstander, magasin og lagerareal. plan 2 er det 14 kontor, et møterom, fellesareal, lager og toaletter. Her er også oppvarmet garasje,

Várdobáiki driver Márkománák samisk barnehage i Planterhaug/Lánjttedievvá i Skånland. Barnehagen er lokalisert i bygg eid av Sáráhká sámemánák SA.

Várdobáiki museum har ansvar for drift av Gállogieddi samisk friluftsmuseum med ansvar for vedlikehold av bygninger på tunet. Museet har også et musealt ansvar for boplassen Vilgesvárre samt et forvaltningsansvar sammen med Vilgesvárre. Samiske lag og foreninger har rabatterte priser ifbm leie av Várdobáikis lokaler til møter. Várdobáiki leier lokaler til Bárru Giellabáiki fra en privat utleier.

Virksomhet

Várdobáiki er et kultursenter hvor virksomheten deles i barnehage, museum, språk, , helse og eiendom. Hver av disse, bortsett fra eiendom, er finansiert over egne driftsmidler samt med prosjektmidler til spesielle tiltak. Avdeling eiendom ble etablert da senteret ble eier av bygg.

Daglig ledelse, videreutvikling, økonomisk planlegging, prosjektstyring, oppfølging, personalansvar og utleie er eksempler på funksjoner som knyttes til drift av senteret. Felleskostnader fordeles på de ulike avdelinger etter en valgt kostnadsnøkkel med månedlig fakturering.

Samarbeid med Márkomeannu samisk festival

Márkomeannu leier kontor hos Várdobáiki. Várdobáiki anser Márkomeannu som en viktig arena for synliggjøring av samisk kunst og kultur i regionen. Festivalen er spesielt viktig for utvikling av samisk identitet, språk og kultur hos barn og ungdom og Várdobáiki prioriterer derfor samarbeidet med festivalen når det er mulig. Várdobáiki hadde seminar på Márkomeannu også i 2023 og språksenteret hadde aktiviteter.

Samarbeid med bok- og kulturbussen i Sør-Troms

Várdobáiki har fra 2011 hatt et samarbeidsprosjekt med Troms fylkeskommune. Várdobáiki har i samarbeid med Bok- og kulturbussen ansvar for det samiske tilbudet på bussen. Samarbeidet med kulturbussen er viktig. Várdobáiki får slik bidra til at den samiske kulturen kan vises frem gjennom bok- og kulturbussen i Sør-Troms. Det er en fin måte å nå frem med informasjon om samer og samiske forhold, spesielt til barnehagebarn og skolebarn. Samiske tiltak på bok- og kulturbussen i 2023:

- Bravoleken i 18 skoler og barnehager
- Forfatterturné med Katrine Nedrejord
- Turné med aktivitetsboken Moatren ja Niilas, 4 barnehager
- Førjulsarrangement for barn. Sted: Várdobáiki arena. Utøver: Ánne-Márja Guttorm Graven.

Samarbeidet mellom Várdobáiki samisk senter og Bok -og kulturbussen i Sør-Troms er velfungerende. Etter mange år er vi blitt gode på å finne løsninger og samarbeidsfordeling under arrangement og aktiviteter. Det gjennomføres to samarbeidsmøter pr år mellom Várdobáiki og Troms fylkeskommune angående bok- og kulturbussen

Andre samarbeid

Várdobáiki ved Tone Elvebakk hadde hovedtalen under åpning av Amiff¹-festivalen i oktober 2023.

I forbindelse med at Evenes flystasjon skulle innrede et nytt kapell ønsket Stasjonspresten samarbeid med Várdobáiki i arbeidet med å gi kapellet et samisk preg. Tone Elvebakk bidro i arbeidet.

---

¹ Arctic moving image & film festival

Tore Hunds Rike

Várdobáiki har vært med i arbeidsgruppen i prosjektet *I Tore Hunds rike*, eid av Harstad kommune fra 2018. Dette var en del av den store nasjonale markeringen Nasjonaljubileet 2030 NORGE I TUSEN ÅR. Várdobáiki deltok i prosjektet for å løfte frem samisk historie fra vikingetiden. Som følge av dette, gjennomførte Várdobáiki i 2020 prosjektet *Tore Hunds kofte*. Prosjektet knyttet en faglig sterk referansegruppe til seg. Gruppen besto av

- Dikka Storm, seniorforsker ved Uit Norges arktiske universitet – har mye forskningsbasert kunnskap om det samiske i vårt område.
- Alf Ragnar Nielssen, historiker, tidligere professor ved Nord Universitet og professor II ved Lofotr Vikingmuseum.
- Åsa Elstad, tidligere dr. art i historie og førstekonservator ved Museum Nord. Åsa har forsket og publisert artikler og bøker om blant anna tekstilhistorie
- Maja Dunfjeld er en sørsamisk forsker og en av få i Norge med doktorgrad innen brukskunst og tradisjonell duodji
- Ellen Berit Dalbakk laget selve plagget og deltok også i ressursgruppens arbeid.

Prosjektgruppen, med Tone Elvebakk som prosjektleder har i 2023 arbeidet med en utgivelse av *Oainnus* nummer 5 som skal omhandle prosjektet som ledet frem til *Tore Hunds čehporis*. Denne skal ferdigstilles i 2024.

Språksenter

Språksenterets personalressurser i 2023 var språksenterleder Ann-Mari Thomassen i 100% fast stilling, Ernst Thomassen i 100% stilling t.o.m. 15.08., Britta Olsen i 60% stilling som språkressurs i Márkománák og på Várdobáiki, Ekaterina Amundsen i 20% stilling som dirigent for Várdobieggakor. I tillegg har Gudmund Johnsen arbeidet med samiske stedsnavn, med språkstud på helsetreffene og som oversetter for blant annet basisutstillingen på Várdobáiki museum. På Bárru giellabáiki har Cecilie Myrnes vært i 40% stilling f.o.m. 16.05., samt Jennie Ann Jejeli som ressurs ved månedlige duodjetiltak f.o.m 03.10. Det hyres forøvrig inn språkressurser etter behov som f.eks ressurser til gjennomføring av giellabeassi, stullan, nuoraidsiida, osv Hovedoppgaver for språksenteret er tiltak knyttet til kurs og språkarenaer.

Språktiltakene har vært finansiert gjennom drifts- og aktivitetsmidler fra Sametinget og Troms- og Finnmark fylkeskommune.

Den administrative funksjonen til språksenterleder har bestått i oppfølging av alle språkaktiviteter som Sametinget gir støtte til, planlegging av eksisterende og nye språktiltak, oppfølging av henvendelser til språksenteret, rapportering og drift av Várdobáiki språksenter og derunder Bárru giellabáiki, samt fag og personalansvar for språkmedarbeidere.

Samiskkurs

- Álgokursa 1: Nybegynnerkurs 1 ble gjennomført på våren fra januar til mai med 15deltakere ved kursstart. 12 fulgte kurset helt til slutt. Kurset startet høsten 2022 og ble avsluttet våren 2023.
- Álgokursa 2: Oppstart høsten 2022, fortsatte våren 2022 med 10 deltakere.
- Høsten 2023 ble det startet opp med et nytt Álgokursa 1 med 22 deltakere.
- Njálmmálaš kursa er arrangert en gang pr uke høsten 2023 med 8 deltakere.
- Kusene er gjennomførte både digitalt og ved fysisk tilstedeværelse.
- Det er gjennomført muntlig kurs for barnehagearbeidere i Márkománák samisk barnehage våren 2023.
- Drop-In samiskkurs under samisk uke i februar.

Språkkurs med elever som følger kurset digitalt

Campus Várdobáiki

Høsten 2022 og våren 2023 har Várdobáiki og UiT - Norges arktiske universitet samarbeidet om kompetanseheving i samisk. Studentene fulgte undervisningen fra universitetet via zoom på Várdobáiki, men i faget SAM 1034 Lytting og kommunikasjon ble undervisningen gjennomført av Várdobáiki språksenter. 3 studenter gjennomførte årstudium i *Nordsamisk fra begynnernivå*, til sammen 60 studiepoeng.

Språkarenaer

Sámás mánáiguin / Snakk samisk med barna, Márkománák samisk barnehage

Prosjektet Sámás mánáiguin/Sámásteaddji/Snakk samisk med barna har blitt gjennomført gjennom hele året. Språksenteret har hatt en språkressurs i 40 - 60 % engasjement i barnehagen. Språkressursen snakker lokal samisk språk og har jobbet sammen med pedagogisk leder, sámásteaddji i Márkománák sámi mánáidgárdi og språksenterets leder. I tillegg har språksenteret vært giellaguossi/samisk språkbesøk 1 – 2 ganger i uken på vårhalvåret 2023 i barnehagen.

Stullan

Stullan er for barn og familier som har samisk som et av sine hjemmespråk. Det er gjennomført 3 arrangement i 2023. På sensommeren, 19. - 20. august ble det arrangert stullan for barnefamilier på Vilgesvárre markasamiske boplass. 5 familier deltok; 6 foreldre, 2 besteforeldre og 9 barn.

Temaer var knyttet til naturen.

Julestullan ble arrangert 20. desember der familiefilmen *Lundefjellet* ble vist. Det var Nuoraidsiida på Várdobáiki som arrangerte dette. 5 voksne, 3 ungdommer og 7 barn deltok.

Giellabeassi - språkreir

Målgruppen er elever med undervisning i samisk på barneskole og ungdomsskole. Dette arrangeres i samarbeid med skolene og samisklærere som deltar.

Våren 2023:

Giellabeassi for mellomtrinnet og ungdomstrinnet 5. - 10. klasser ble gjennomført på Storjord i Sørvikmark i Kvæfjord kommune. 5.-6. klasse elevene gjennomførte giellabeassi 12. – 13. april. 10 elever deltok. 7.-10.klasse elevene gjennomførte giellabeassi 19.-20. april der 10 elever deltok. Elevene lagde fiskeredskap og fisket på isen. De ble kjente med kulturminneområdet på Storjord. De lagde blodpannekaker og kokte reinkjøtt med buljong. De øvde og fremførte små samiskspråklige teaterstykker.

Giellabeassi for småtrinnet 1. - 4. klasser ble gjennomført 13. juni på Gállogieddi. Her deltok 32 elever, 4 lærere, 1 forelder og 8 språkkressurser. Tema: Sang og joik, fortelling, kaste lasso, lage pølsepinner og plukke blad fra syregress og lage dressing.

Høsten 2023:

Giellaleaira/Språkleir for 1.-4. klasse elever ble arrangert 13.september i fjæra i Lødingen.

Tema: Sang, skjell, spiselige tang og tare, lassokasting, lek. 27 elever deltok.

Språkleiren ble finansiert over Bárru giellabáiki sitt budsjett.

Giellaleaira for 5.-10.trinn ble gjennomført på Boazovázzi i Kåringen i Lødingen kommune. Det ble gjennomført over 3 dager.

32 elever, 9 språkressurser, 2 foreldre og 6 lærere deltok. Tema: isfiske under isen med garn etter gamle samiske tradisjoner, vedhogst og røyking av kjøtt og fisk, bake gáhkku, kjøkkenarbeid, duodji, stjernehimlen og reflekssti.

Leiren ble finansiert over Bárru giellabáiki budsjettet.

Nuoraidsiida: Nuoraidsiida er et treffsted for ungdom i området og arrangeres 3 – 4 ganger i året. I 2023 ble Nuoraidsiida arrangert 17. februar, 17.april og 25.oktober. Tema: Syng av muffal som er lue til gákti, samt vinyltrykk på samisk.

Giellaboddu/lesetrening/lesearena for eldre

Várdobáiki arrangerer Varrisvuodagámmnadeapmi – Helsetreff for voksne og eldre samer en gang i måneden. På helsetreffene er det en halv time med Giellaboddu som språksenteret gjennomfører. I 2023 har temaene for helsetreffene vært: bruk av planter i samisk matlaging og til kroppen, markasamiske begrep om døden, fortellinger om mørketiden, Burma samisk nærradio under krigen, julesanger og om slekt.

Språkarenaen - Várdobiegga sanggruppe

Várdobiegga sangkor har øvelser ca 2 t hver uke og er en godt fungerende samisk språkarena da det synges kun på samisk. Gruppen har bidratt med samisk sang i begravelser og på ulike kirkelige arrangementer. Koret feiret 10 års jubileum med jubileumskonsert og bildekåseri om Várdobieggas historie på Várdobáiki 5.mars. Koret har for øvrig holdt flere korinnslag blant annet 21.februar i begravelse i Skånland kirke, 15.mars på Kulturkafe i Harstad, 30.mars på salmekveld i Tovik kirke, 24.mai på utstillingsåpning Dekolonisering og revitalisering i Sápmi på Várdobáiki, 25.juni på festgudstjeneste i Bjarkøy kirke i Tore Hunds rike/Norge i tusen år, minikonsert 29.august i forkant av valgdebatt, syng julen inn arrangementer i desember i Skånland

Várdobiegga

Jubileumskonsert: 5. mars kl.15.00 på Várdobáiki. 10 år sammen. Bli med på vår musikalske reise.

Det blir salg av middag, kaker og kaffe etter konserten. Meny: gumbá og bidus. Pris for konsert: 100 kroner.

Hjertelig velkommen ☺

Ávudankonsearta: njukčamánu, 5.b. dii. 15.00. Báiki: Várdobáiki. 10 jagi ovttas. Searvva mielde musihkalaš reisu!

Mii vuogdit gaskabeivviid, gáhkuid ja gáfe konsearta marjje! Fállu: gumbá ja bidus. Konsearta máksá 100 ruvnu.

Váimmolaš buresboahhtin ☺

kirke, Evenes kirke og i Tovik kirke. Koret har hatt et par åpne sangøvelser og g rekruttert flere korsangere. Várdobiegga og Giron sámi goarra startet et samarbeidsprosjekt der begge tornesamiske kor møttes i løpet av giellavahkku og holdt konsert i Kiruna kirke 29.oktober.

Várdobáikis samiske stedsnavnsutvalg

Várdobáiki sitt stedsnavnutvalg har bestått av Gudmund Johnsen, leder, Britta Olsen, Inge Andersen Svonni, Ivar Simonsen og Håvard Nija Lynghjem, samt vara Peder Ingar Buljo.

I 2023 har stedsnavnutvalget gjennomført 4 stedsnavnmøter. 30. januar ble det holdt et digitalt stedsnavnmøte der stedsnavnutvalget behandlet 5 ulike navn på fjell som skulle synligjøres på Várdobáiki museum sin SIIDII utstilling.

17. mars var det både folkemøte og stedsnavnmøte på kommunehuset på Myre i Øksnes kommune. Historiker Johan Borgås innledet møtene med en historisk gjennomgang av den samiske historien i Vesterålen. Stedsnavnutvalget behandlet 24 stedsnavn som deretter skulle ut på høring jf. Stadnamnloven.

18.april holdt stedsnavnutvalget et digitalt stedsnavnmøte der det ble behandlet hørings sak om 24 naturnavn i Narvik kommune.

I giellavahkku 23.oktober ble det holdt et mini stedsnavnseminar om *Samiske stedsnavn fra tidlig 1900 tall i Sør-Troms/Nordre-Nordland*. Seminaret ble streamet. Mahtias Olsen gjennomgikk kart fra området der han har plottet inn Just Qvigstad sine stedsnavn slik som de fremgår av hans materiale + noen stedsnavn til.

Giellavahkku:

Várdobáiki samarbeidet med Tjeldsund kommune om programinnholdet for samisk språkuke 23. - 29. oktober. Alle språksentre får 50 000 i bevilgning fra Sametinget til gjennomføring av Giellavahkku.

Mandag 23.oktober ble en episode av podcasten «Ekspedert» om markasamisk dialekt sluppet. Dette var et samarbeidsprosjekt mellom Várdobaiki og Museum Nord. På kvelden ble det arrangert et mini stedsnavnseminar om samiske stedsnavn fra tidlig 1900 tall i Sør-Troms/Nordre-Nordland. Foredraget ble streamet.

Torsdag 24.oktober ble det gjennomført et ungdomstreff på Paviljongen på Skånland skole i regi av Tjeldsund kommune. Onsdag 25.oktober gjennomførte Nuoraidsiida v/Várdobáiki og Duodjeinstituhtta *Vinyltrykk på samisk* på Várdobáiki.

Torsdag 26.oktober ble barnehageboka «Fearánat Sámis/På eventyr i Sápmi» lansert. Biekkaš barnekor åpnet lanseringen med samisk sang. Deretter fortellerstund for barn og kildinsamiske Alexander Slupachik lærte enkel kildinsamisk til barn og voksne. Sametingsrådet var til stede og kom med hilsninger, og det var hilsninger fra Lujávri ved Antonina Asananova.

Fredag 27.oktober deltok språksenterleder i webinar i regi av Nordland fylkesbibliotek om samiske fortellertradisjoner og om prosessen frem til ferdig barnehagebok «Fearánat Sámis/På eventyr i Sapmi». Helgen 27.-29.oktober gjennomførte Várdobiegga tornesamisk korsamarbeid med samisk kor i Kiruna. Dette ble gjennomført i Kiruna og avsluttet med konsert i Kiruna kirke søndag 29.oktober.

Bárru Giellabáiki – språkkarena i Vesterålen

Bárru Giellabáiki er en språkkarena under Várdobáiki språksenter som er blitt til gjennom flerårig samarbeid om språkprosjekt med Vesterålen sameforening. Bárru er blitt til en viktig samisk møteplass for den samiske befolkningen i Vesterålen. I 2023 var Bárru giellabáiki finansiert med språkmidler fra Sametinget.

I løpet av 2023 er det arrangert 8 stullan for barn og familier. Det var til sammen 50 deltakere på 8 stullan. Det har vært barn tilstede fra fire kommuner og to skoler som har samisk fjernundervisning, en skole med samisk undervisning. Barna har vært i alderen til 12 år. Barna har lært om livet i fjæra, bærplukking, bakt gáhkku og holdt på med litt duodji. Samisktalende foreldre og besteforeldre har vært til stede. I Lofoten har det blitt arrangert to stullan med til sammen åtte deltakere.

Våren 2023 ble det arrangert en Nuoraidsiida med en ungdommer. Det ble sett på samiske kortfilmer. Høsten 2023 ble det arrangert to Nuoraidsiida med til sammen tre ungdommer, hvor de har vært på bowling og billjard. En nuoraidsiida ble arrangert i Lødingen.

Det har vært arrangert språkkafe på torsdager, duodjekvelder og duodjekafeer. Vesterålen og omegn sameforening arrangerer duodjekveld hver første tirsdag i måneden på Bárru giellabáiki. Tema har blant annet vært slindring/flamming (En form for fletting) og sy nøkkelring med kråkesølv.

Det ble arrangert guidet tur til helleristningen i Kanstadfjorden med Inge Anders Svonni i august 23. Det var 16 deltakere og to hunder. I tillegg har det blitt arrangert giellavazzin i april med en deltaker. Påkledningsarrangement i mai 7 deltakere.

Høsten 23 ble det gjennomført samisk møteplass i Kabelvåg med til sammen 7 deltakere, arrangementet var et samarbeid med Lofoten sameforening. I oktober 23 ble det gjennomført luhkka veiledning i Lofoten med 4 deltakere.

Under giellavahkku I uke 43 ble det arrangert samisk språkkafe, eventyrstund for barn på Sortland Bibliotek og musikkbingo på Sortland hotell. Foredrag om samiske stedsnavn ble streamet på Bárru giellabáiki. Det ble også arrangert sámástit duddjodettiin og veiledning i søm av tinnrådarmbånd.

Flere personer i Vesterålen følger de ukentlige språkkursene til Várdobáiki språksenter via Teams.

Foto: Bárru giellabáiki, Viesterállasis/Lufuohtas, i midten: fra luhkka- veiledning i Lofoten, og fra stillan på Taen i Melbu, til høyre: tema veske på giellakafea

Samisk barnehagedag for førskolebarn i Tjeldsund kommune

Etter bestilling fra Tjeldsund kommune arrangerte språksenteret en samisk temadag for alle førskolebarn i kommunen. Denne ble arrangert torsdag 15. juni på Gállogieddi markesamiske utemuseum i Evenes. Temaer var fortellingen om huldraen under storsteinen, samisk sang og lek, lassokasting, rising av buesperre-lavvuen (bealljegoahtti-en) og matlaging ved bålet 30 førskoleelever, 10 barnehagearbeidere, 1 forelder, 1 språkressurs fra kommunen og 7 språkressurser fra Várdobáiki deltok.

Samisk språk og kulturdag i Vilgesvárre

31. august-1. september 2023 ble det arrangert samisk språk- og kultur dager for alle 7. klasse elever i Tjeldsund kommune, dvs for 5 skoler. Elevene fikk kjennskap til ulike tema; lage kjøttsuppe, lære om vannets betydning for en boplass, lære om vedens betydning, lære om den samiske historien i Vilgesvárre, lære å lage en vandrestav og samiske ord knyttet til hvert tema. Målet er å øke forståelse for samisk språk og samfunnsliv i Tjeldsund som forvaltningskommune for samisk språk. Dette for å bidra til kompetanseheving overfor elever og lærere i skoler. Vi har tro på at tiltaket er med på å bidra til mindre diskriminering av samiske elever.

Barnehagehefte "På eventyr i Sápmi"

Várdobáiki lanserte barnehageboka 26. oktober i Giellaváhku. Sametingsrådet var til stede. Også i 2023 er det arrangert flere fortellerstunder for barnehager med tema fra barnehageboka. Det kom noen henvendelser om kjøp av barnehageboka og vi er godt fornøyde med at Tjeldsund kommune kjøpte boka til alle sine barnehager i kommunen.

Språksentertreff

Várdobáiki språksenter deltok på Sametingets språksentertreff 31. mai – 1. juni i Røros.

Annet

Várdobáiki språksenter har deltatt på digitale samarbeidsmøter med Sametinget i 2023. Samt mange samarbeidsmøter med Tjeldsund kommune i forhold til planlegging av ulike språktiltak. Språksenteret har bidratt med faginnlegg om samisk språk på ulike fagdager for ledere i barnehager, barnehageansatte, elever og lærere på videregående skoler og for fylkesråd for utdanning og kompetanse i Nordland. Språksenteret bidrar med oversettelser o.l. for andre avdelinger på Várdobáiki og etter eksterne forespørsler.

Samisk helse

Helsetreff

Helsetreff er et månedlig tilbud der eldre samer samles til samisk lesetrening, sosialt samvær, foredrag med forskjellig tema, trim, samt salg av middag. Helsetreffene er utviklet ved Várdobáiki samisk senter og igangsatt første gang i 2003.

I 2023 var det gjennomført 9 helsetreff pluss ett helsetreff på tur. Turen gikk til Grovfjord og Gratangen hvor deltagerne var på båttur i Astafjorden. Tema for årets helsetreff på tur var kystkultur og samisk kysthistorie. På dag 1 hadde båtbygger, forfatter og fotograf Arne-Terje Sæther foredrag med tema “Samiske båter og båtbygging” på Huset i Havet i Grovfjord. På dag 2 besøkte helsetreffet Nordnorsk båtmuseum og fartøyvernssenter i Gratangen, der de fikk omvisning og formidling om samisk bosetning og historie i Gratangen ved Sverre Nordmo.

Foto: Helsetreff på tur ut i båt til Astafjorden

Tema for helsetreff i 2023 har vært:

- Visning av filmen “Gaskkas ja gaskkashávdda birra” + evaluering helsetreff 2022 ved leder helseavdeling Raket Elisabeth Gaup
- Tradisjoner ved livets slutt ved museumskonsulent Várdobáiki Bente Fankki
- Demens ved brukerrepresentant Annfrid Heimly og demenskoordinator Tjeldsund kommune, Therese Kvarme. I tillegg var det lagt opp til innspillsmøte med Helse- og omsorgsdepartementet sammen med brukere av helsetreffet
- Revmatiske sykdommer, diagnose og behandling ved overlege Gro Østli Eilertsen, UNN Tromsø
- Drømmen om en kjøkkenhage ved Susanne Amalie Langstrand-Andersen
- Krigen og Grovfjord ved Gunnar Johansen
- Helsetreffet på tur til Grovfjord og Gratangen, med tema kystkultur og samisk kysthistorie
- Slektsgranskning ved Cato Lejon Myrnes

- Presentasjon av prosjekt “Tradisjoner ved livets slutt” ved museumskonsulent Várdobáiki Bente Fankki
- Visning av dokumentarfilmen “Er vi her ennå?” som handler om samisk kultur og historie i Vesterålen. Kunstner Helle Storvik forteller om bakgrunnen for prosjektet via teams

Styrket omsorgstilbud til brukere i markasamisk område

Várdobáiki har siden 2019 fått tilskudd fra Helsedirektoratet under tilskuddsordningen fagutvikling og kompetanseheving i omsorgstjenestene til samiske brukere. Tilskuddet har som mål å bidra til å bygge opp, implementere og styrke kvaliteten i helse- og omsorgstjenestene til brukere med samisk språk og kulturbakgrunn i markasamisk område. Gjennom prosjektet arbeides det strategisk med å formidle, forankre og iverksette samiske helsetjenester i Tjeldsund og Evenes kommune. Leder i Várdobáikis helseavdeling har ledet prosjektet i 2023.

Aktivitet i prosjektet i 2023

Samarbeid og informasjonsarbeid

- Møter og samarbeid med Evenes og Tjeldsund kommuner angående samiske helsetjenester og kulturelt arbeid
- Samarbeid og dialog med helseavdelingen på Sametinget
- Videreføring av markasamisk helsenettverk, med formål om å samle helsepersonell og brukerrepresentanter med kompetanse på samisk språk- og kultur som bidrar med sine erfaringer og kompetanse inn i nettverket, og har fungert som et rådgivende organ opp mot prosjektet i arbeidet med likeverdige helsetjenester til samisk befolkning.
- Samarbeid med SANKS
- Blodmatkurs for kjøkkenpersonell på omsorgsinstitusjon i Tjeldsund kommune. Kurset ble gjennomført på sentralkjøkkenet på Sandstrand bo- og servicesenter. Der fikk kjøkkenpersonellet lære og lage tradisjonsretten gomba til beboere på omsorgsinstitusjon og hjemmeboende eldre.
- I samarbeid med Moski reiseliv var Várdobáiki på besøk på alle omsorgsinstitusjoner i Tjeldsund og Evenes kommuner. Målet med besøket var å gi liv til dagene til de eldre ved å ta med et lam som de eldre kunne hilse på. De eldre hadde stor glede av besøket.
- Skolevisning av filmen «Tystnaden i Sápmi» på to ulike skoler i Tjeldsund kommune. Tema var vold og overgrep i samiske områder, og om taushetskulturen som finnes i det samiske samfunnet. Initiativtaker var Tjeldsund kommune, i samarbeid med Várdobáiki, SANKS, helsesykepleiere og kommunepsykologen.

- Várdobáiki og markasamisk helsenettverk har gitt innspill til demensplan 2023-2025 Evenes kommune og innspill til Helse- og omsorgsplan Tjeldsund kommune 2024-2034
- Strategiplan samiske helsetjenester, markasamisk område
I 2021 laget Várdobáiki en *strategiplan for utvikling og styrking av samiske helsetjenester i markasamisk område*. Denne strategiplanen har vært et viktig redskap i videreføring av arbeid med samisk helse i regionen.

Biekkaš lávlunjoavku mánáide

Prosjektet startet opp våren 2023, og hadde første øving i april. Målet er å ha en samiskspråklig arena for barn ved bruk av sang og lek. Delmålet er at koret skal opptre, føle glede og mestring ved bruk av sang. Prosjektet ønsker også å bidra til å styrke barns samiske identitet og tilhørighet til samisk språk og kultur. Målgruppen for prosjektet er barn i alderen 1-12 år. Gjennomsnittsalderen på barna har vært 6-8 år og gjennomsnittlig deltagelse har vært ca 12 barn pr. øving. Barna har også hatt flere sangopptredener på ulike arenaer som Várdobáiki, Gállogieddi samiske friluftsmuseum, Skånland kirke, Skånland sykehjem og Snubbadagen.

Verdensdagen for psykisk helse

Foreningen verdensdagen for psykisk helse Tjeldsund marker årlig verdensdagen for psykisk helse med en hovedmarkering i Skånlandshallen rundt 10.oktober hvert år. Várdobáikis helseavdeling er med i komiteen og samarbeider om programmet. I 2023 var markeringen tirsdag 10.oktober, der Anne Gro Gaup hadde det samiske åpningsinnslaget.

Seminar og formidling

- Várdobáikis helseavdeling har gjennom året hatt flere formidlingsopplegg for ulike målgrupper, der målet har vært å spre kunnskap om samiske helse- og levekår blant samisk befolkning, samiske pasienters rettigheter, og om arbeidet med likeverdige helse- og omsorgstjenester til samisk befolkning. Også Várdobáikis arbeid med helsetreff og andre helseprosjekter er blitt presentert ved forespørsel fra eksterne institusjoner

- Formidling på fagdag for ledere i barnehager i Harstad, med tema «Erfaringer ifht oppvekst i samisk majoritetssamfunn»
- Møte med fylkesråd for utdanning, med presentasjon av Várdobáikis helsesatsning for barn, unge og eldre
- Seminar på Várdobáiki med tema «Utviklingsvilkår for samisk språk». Foredrag ved Ardis Ronte Eriksen med tema «Utviklingen av det samiske språket i området over tid, og hvordan det ser ut i dag». Foredrag ved Sigbjørn Skåden med tema «Hvordan var det å være i den første generasjonen med den første samiskundervisningen i området?».
- Fagdag for vernepleierstudenter UIT Harstad med presentasjon av prosjekt «Styrket omsorgstilbud til brukere i markasamisk område»
- Formidling til skoleelever Heggen videregående skole Harstad , med tema «Helse og identitet»

Várdobáiki museum

Museet er en av hjørnesteinene for Várdobáiki, både med tanke på fasiliteter og faginnhold. Videreutvikling av museets innhold og fasiliteter har vært sentralt i 2023. Sentrale aktiviteter i 2023 har bestått av generell drift og utvikling av museet, så vel som Gállogieddi friluftsmuseum, drift og fagansvar for Vilgesvárre boplass, samt samarbeid med andre museer.

Dette var et bevisst formidlingsgrep for å at håndverkerne bak duodji kunne indirekte fortelle sin visuelle historie.

Et godt og langt samarbeid med Samisk Museumslag, Sametinget og Norsk Folkemuseum resulterte i at 32 gjenstander endelig har kommet hjem, og ligger nå på magasin på Várdobáiki museum, som holder en tilfredsstillende standard for konservering, tilsyn og magasinering. Kollegiet ved Várdobáiki museum har i 2022 videreført et nødvendig arbeid med primær oppgaver, samt utvikling og tilrettelegging for formidling, utstilling, samlingsforvaltning og kunnskapsproduksjon

Forskning og kunnskapsproduksjon

Oainnus-Tore Hunds čehporis

I 2023 fikk Várdobáiki museum finansiering fra Harstad kommunes midler øremerket den nasjonale markeringen av Tore Hunds rike, med tema ressurser og rikdom. Harstad kommune hadde ansvar for det totale prosjektrengskapet for hele markeringen, og utbetaling til deltakerne, tilskuddsgivere er Harstad kommune, Barne- og familiedepartementet og

Samfunnsløftet/Sparebank1 NN, samt fra sjømatnæringa. Ressursgruppa fra prosjektet Tore Hunds kofte skriver artikler basert på arbeidet gjort i dette prosjektet. Disse artikkelforfatterne er historiker og professor Alf Ragnar Nielssen, geograf og seniorforsker Dikka Storm, historiker og forsker Åsa Elstad. Maja Dunfjeld var også med i referansegruppen, og hennes bidrag beskrives av Dikka Storm i hennes artikkel. Duodjeprosessen beskrives av duojár Ellen Berit Dalbakk, og prosjektleder Tone Elvebakk skriver en innledende artikkel om bakgrunn og kontekst. I tillegg har vi tatt inn to artikkelforfattere til som skriver artikler som belyser tema fra litt andre vinklinger; Eli-Anita Øivand Schøning og Janicken Olsen. Janicken Olsen er med i redaksjonen for tidsskriftet sammen med prosjektleder. Tidsskriftet planlegges utgitt i 2024.

Under Olavsdagene i 2023 ble prosjektleder invitert til Stiklestad Nasjonale senter for å delta i en paneldebatt der det samiske perspektivet og formidlingen fra dagens museer var tema.

Dutkan Davvin – Forskning i nord (2022-2024)

I 2022 ble prosjektet «Dutkan Davvin – Forskning i nord» igangsatt. Prosjektet har som mål å etablere et sterkere forskningsnettverk mellom museene i Troms og Finnmark fylke. Prosjektet er finansiert av Kulturdirektoratets museumsprogram Forskningskompetanse, samarbeid og infrastruktur og Troms og Finnmark fylkeskommune. Tretten museer i regionen er med i nettverket, deriblant Várdobáiki museum.

Dutkan Davvin ønsker å styrke forskningsvirksomheten ved museene, etablere nettverk, heve arbeidet med skriftlige arbeider, ha felles forskningsgruppe, og utvikle samarbeidsmodell mellom FoU-aktører. Elleve museer i nettverket er aktive deltagere nettverkets i forskningsgruppe, med utvikling av forskningsprosjekter og artikler forankret i museenes praksis.

Janicken Olsen representerer Várdobáiki museum. Hun har sett nærmere på en messingskål fra Grovfjord, som har en proveniens som setter den i sammenheng med eldre samisk trosutøvelse. Ifølge forsker Just Qvigstad skal skålen ha vært brukt som tromme. Gjennom å utforske skålens bakgrunn og sette den inn i en geografisk og religionshistorisk kontekst argumenterer hun i sin artikkel for at det er plausibelt at skålen kan ha hatt den funksjonen som tidligere eier opplyser om.

Artikkelen er i ferd med å ferdigstilles, og skal sendes inn til vurdering for publisering i løpet av våren 2024. Den skrives som vitenskapelig artikkel med mål om publisering i et av de to ledende norske tidsskrifter innenfor museologi.

Personell

Det er knyttet to 100% faste stillinger til museet, museumsleder, og museumskonsulent/samlingssansvarlig og tfaste stillinger knyttet til formidling, galleri og vaktmestertjenester på Gállogieddi. I tillegg har museet en midlertidig 100 % stilling med ansvar for utvikling av basisutstillingen Til sammen 4,30 stillinger. Det har også vært engasjert flere medarbeidere og samarbeidspartene, samt prosjektmedarbeidere i tilknytning til bygningsvern og immateriell kulturarv. Ved Gállogieddi friluftsmuseum og Várdobáiki museum har det vært tilsatt 10 guider i sommersesongen totalt ca. 40% av et årsverk.

Museumsleder har ansvar for oppfølging og administrasjon av prosjekt og fagansatte ved museet. Derne. Dette gjelder for eksempel oppfølging av planlagte og oppstartede prosjekt, prosjektering av framtidige prosjekter, rapportering, drift av Gállogieddi, samarbeid med SABUS som forvalter Vilgesvarre, fag- og personalansvar for guidene og oppfølging av vaktmestertjeneste, arbeid med høringsuttalelser, formidling samt oppfølging av henvendelser til museet. Dette arbeidet vil naturlig også høre sortere under flere andre. Daglig leder og økonomiansvarlig ved senteret er også formelt og regnskapsmessig knyttet til avdeling museum.

Gállogieddi friluftsmuseum

Várdobáiki museum har drifts- og forvaltningsansvar for Gállogieddi samiske friluftsmuseum. Vi registrerer at en rekke bygninger på tunet har behov for istandsettinger, noe som er naturlig etter over 30 år siden oppbygging av tunet. Várdobáiki museum har derfor sikret to byggverk i 2023 som det skal foretas framtidig restaurering på. I 2023 ble det prosjektert istandsetting av eldhuset, mens låvebru, brønnehus og skjelterskjå er framtidige istandsettingsprosjekter. Sikringstiltak og mindre reparasjoner på museumsanlegget utføres kontinuerlig av vaktmester.

Foto: Sikring av eldhuset på Gállogieddi

Museet har hatt sesongåpent fra 1. juni til 15. august. Det har vært ansatt 10 guider ved museet og disse har arbeidet delvis på Gállogieddi og delvis på Várdobáiki museum, Besøkstallene er stabile Museet har tatt i mot grupper, både voksengrupper og barnegrupper, på besøk i løpet av sesongen. Gapahuken tilknyttet kulturstien er mye brukt både sommer og vinter av lokalbefolkningen.

Dialog og rutiner mellom Márkomeannu og museet ble gjennomført i henhold til etablerte rutiner. På innholdssiden arrangerte Várdobáiki museum en sofasamtale om Sannhet- og forsoningskommisjonens rapport i samarbeid med Senter for samiske studier ved UiT . Samtalen ble ledet av Else Grete Broderstad.

Gállogieddi Andelssiida

Som et resultat av utopiverkstedet i regi av Fotefar mot Nord ble ideen om et andelslag om felles åkerbruk født. Hvor man i felleskap skulle dyrke en rekke grønnsaker som tradisjonelt har vært vesentlig for det markasamiske husholdet. Det var imidlertid også et ønske om å dyrke andre grønnsaker som har blitt mer vanlig i senere tid. Andelssiidaen skal være åpen for alle, men det legges en del premisser for deltakelse.

Siden Várdobáiki museum har driftsansvar for Gállogieddi Samisk Friluftsmuseum har det vært naturlig at museet har etablert åkeren, samt hatt det administrative ansvaret for framgangen i prosjektet. I denne sammenhengen har VB ansatt en person med kompetanse om tradisjonelt og framtidrettet dyrking til å lede framdriften og innholdet av prosjektet. Prosjektkoordinator har vært Susanne Amalie Langstrand- Andersen. Åkeren er etablert i kulturmiljøet til Gállogieddi, som nå også gis muligheten til å formidle en levende samisk kulturarv, som tidligere har vært en sentral del av den markasamiske kombinasjonsøkonomien. Om lag 10 enkeltpersoner og familier meldte sin interesse for Gállogieddi Andelssiida, og har gjennomført den første innhøstingssesongen. Åkerbruket driftes etter økologiske prinsipper, og tar sikte på vekseldrift.

Bygningsvern

Várdobáiki museum har bygningsvern som ett satsingsområde. Et omfattende arbeid med finansiering av restaurering og oppfølging av tidligere befarte og sikrede bygninger har pågått. I tillegg har museet flere pågående restaureringsprosjekter. Året har vært et mellomår, hvor prosjektering av framtidige istandsettingsprosjekter har vært sentralt. Det er prosjektert restaureringstiltak for Mikkell Olsa-buret, Eldhuset og brønnhuset på Gállogieddi.

Foto: Mikkell Olsa buret flyttet tilbake til sin opprinnelige lokalitet

I 2023 har museet videreført samarbeidet med Vesterålen og omegn sameforening og eier om restaurering av et samisk naust i Kvalsaukan. Prosjektet har hatt utfordringer med å oppnå fullfinansiering, men dette jobbes videre med.

Antikvarisk veiledningstjeneste

Várdobáiki museum har igjennom hele 2023 befestet sin ambisjon om å være en kompetanseinstitusjon og et nav for det samiske bygningsvernarbeidet i regionen.

Derfor har museet etablert et samarbeid mellom Sametinget, Sør-Troms museum og Troms Fylkeskommune, hvor målet er å etablere en mangfoldig antikvarisk håndverkertjeneste for Nordre Nordland og Sør-Troms. Tjenesten har til hensikt å stimulere til verdiskaping, bolyst og kulturmiljøforvaltning gjennom tettere oppfølging av lokale eiere, samt oppbygging av sterke lokale kompetansemiljøer. Prosjektet var i 2023 inne i sitt første år, og er fortsatt i en innledende fase.

Sentralt i samarbeidsprosjektet er også etablering av en nettressurs for veiledning, tips, inspirasjon, koordinering, hvor dialog med eiere, brukere og håndverkere blir vesentlig. Nettressursen skal videre bidra til et aktivt nettverk og kompetanseheving for håndverkere og tradisjonsbærere med kunnskap om tradisjonelle byggeskikker. Alt i alt vil dette bidra til en samordnet forvaltning av felles kulturarv i regionen. Tjenesten er snart klar for lansering, slik at vi i felleskap kan bidra til at kulturarven får bedre forutsetninger.

Basisutstilling

I 2023 har man videreført utviklingen av innhold til en basisutstilling for å formidle regionens samiske kulturhistorie. Formidlingen skal i fremtiden være omfattende og til nytte for allmenheten og skape stolthet over regionens samiskhet. Dette er et relativt omfattende prosjekt som strekker seg over flere år. Janicken Olsen ansatt som er prosjektleder har i samarbeid med en faggruppe og utstillingsdesigner arbeidet med å utvikle innholdet og formidlingsløsninger. Sentralt i denne utstillingen blir Bååstede-gjenstandene og Hilssá-tromma, som er vår felles materielle kulturarv med høy kulturminneverdi. I 2023 har man konkretisert mye av innholdet og visuelle løsninger for formidling av utstillingens første del.

Siidii- temporær utstilling av Bååstede-gjenstandene

1. februar 2023 ble den temponære utstillingen "Siidii" åpnet. Den ble produsert med utgangspunkt i Bååstede-gjenstandene som ble tilbakeført fra Norsk Folkemuseum i 2023. Gjenstandene er vår felles samiske kulturarv, og det var derfor betydningsfullt å vise dem fram. Sentralt i formidlingen var at det måtte skapes rom for at gjenstandene fikk fortelle sin egen visuelle historie, uten av vi som museum la føringer for narrativet i gjennom formidlingstekst.

Arbeid med innhold og utforming av Dáiddamiella/Skaperverkstedet som er en del av basisutstillingen har fortsatt, og det ble søkt om ekstern finansiering av utforming og redskaper til rommet. Videre arbeid har blitt satt på vent til søknaden har blitt behandlet.

Samlingsforvaltning

Samlingsforvaltning har vært et innsatsområde til Várdobáiki museum i 2023. I dette arbeidet har det vært sentralt å lene seg mot institusjoner med kompetanse innen samlingsforvaltning og gjenstandskonservering. Gjennom Bååstede prosjektet har Várdobáiki mottatt 32 gjenstander som nå befinner seg i museets forvaring. I tillegg er Várdobáiki i dialog med andre museer angående utlån av andre sentrale gjenstander som skal inngå i Várdobáikis permanente basisutstilling. Deriblant Hilssatromma som for øyeblikket befinner seg på Tromsø Museum. Trommatilbakeføres i mai 2024. Várdobáiki har i 2023 formalisert lån og tilbakeføringer av kulturhistoriske gjenstander som skal bli en del av basisutstillingen fra Tromsø Museum og Sør- Troms museum. Vi vil trekke fram tilbakeføringa av bjørnespydet Sør- Troms Museum etter Henrik Larsen fra Hoanttas/Nipen, samt bjørnebørsa etter Dundor Heaika fra Husmeroggi/Husjord, som nå befinner seg under museets samlingsforvaltning.

Foto: Roald Larsen og Liss Jorun Larsen studerer Henrik Larsen sitt bjørnespyd. Henrik Larsen var anngivelig den siste brukeren av spydet

Rutiner og tilfredsstillende gjenstandsbevaring er etablert ved museet. Várdobáiki museums gjenstandssamling besto i 2023 av 710 kulturhistoriske gjenstander. Museet hadde i 2023 tilvekst på 31 kulturhistoriske gjenstander, som ble i hovedsak donert av private givere. I tillegg forvaltet museet 20 bygninger og anlegg.

Formidling

Várdobáiki museum har hatt formidling av kulturarv og kulturhistorie som et av sine hovedfokusområder, både til elever i skoleverket, allmennheten, turister, forvaltning og fagfolk. Dette har i hovedsak skjedd formidlingsopplegg til skoleverket, forelesninger, guiding og gjennom aktiviteter på Gállogieddi friluftsmuseum. Ved forespørsler fra eksterne institusjoner har museumsleder holdt flere foredrag om ulike tematiske knyttet til samisk kulturarv.

I 2023 fikk fortellerkvelden på Gállogieddi sin renesanse.

Historiefortellere som kan mange av våre gamle historier ble invitert for innlede kvelden. For at historiene fortsatt skal leve er det viktig at nye generasjoner får høre dem. Derfor ønsket vi spesielt at de som kunne mange historier, tok turen opp til Gállogieddi. Fortellertradisjonen er en vesentlig del av vår felles kulturarv som er viktig å føre videre.

Foto: Fortellerkveld på Gállogieddi, hvor 26 personer satt tett i gammen

Galleri Várdobáiki

I 2023 har Galleri Várdobáiki hatt to nye utstillinger. Første utstilling var med tittel Dekoloniseren ja revitaliseren Sámis. Ola Røe Govat 1979-2019 / Dekolonisering og revitalisering i Sápmi. Fotograf Ola Røe og Jorunn Eikjok har i samarbeid laget utstillingen som viser samisk historie og samfunnsliv i dette tidsrommet, og den har blitt produsert av Senter for nordlige folk. Utstillingen består av bilder og tekst. Begge kunstnerne var tilstede på vernissagen. Denne utstillingen ble avløst av Mathilde Maggas utstilling; The places we exist. Denne utstillingen beskriver kunstnerens oppvekst og erfaringer som same i Tromsø på 2000-tallet. Også denne utstillingen består av tekst og illustrasjoner.

Musealt samarbeid

Várdobáiki museum er tilsluttet Norges museumsforbund og Samisk museumslag. Museumsleder er vara til Samisk Museumslags styre, og har møtt på samtlige styremøter i 2023

Várdobáiki museum er involvert i samarbeidsprosjektet Dávvirat Duiskkas sammen med alle samiske museumssiidaer. Prosjektet har til hensikt å skape en oversikt over samiske samlinger og gjenstandshistorikk i tyske museer, hvor man blant annet skal øke kompetanse om gjenstander i både tyske kulturarvsinstitusjoner og samiske museer. I denne forbindelsen har Várdobáiki i 2023 besøkt en rekke tyske museer, hvor det befinner seg et betydelig antall gjenstander som kan knyttes til det grenseoverskridende tornesamiske kulturlandskapet.

Várdobáikis hjemmeside og Facebook-side blir aktivt nyttet til informasjon.

Márkománák samisk barnehage

Várdobáiki driver Márkománák samisk barnehage, som ligger i fine omgivelser i Lánttedievvá/Planterhaug i Tjeldsund kommune. Barnehagen har fine utearealer midt i det samiske kulturlandskapet, med skog, mark og fjell som sin leke- og læringsarena. Eier har tilpasset barnehagens uteområde for at det skal være best mulig egnet til samisk barnehagedrift. Her er blant annet gamle, stabbur og bål plass.

Barnehagen har tjuefire plasser i alderen ti mnd. til seks år. Barnehagen finansieres over eget budsjett med kommunalt tilskudd til private barnehager og foreldrebetaling. Som samisk barnehage får Márkománák også tilskudd fra Sametinget. Barnehagen har som særskilt formål å styrke barns identitet som samer ved å bruke samisk språk og å formidle samisk kultur, levesett og samfunnsforhold. Barnehagen er forøvrig underlagt generell lovgivning for barnehager.

Várdobáiki er svært fornøyd med samarbeidet med eierne av bygget og er opptatt av å opprettholde denne gode dialogen.

Barn:

Pr. 01.01.23 var det 19 plasser der fire av barna hadde samisk som hjemmespråk. Høsten 2023 startet vi opp med 19 plasser der tre av barna hadde samisk som hjemmespråk. For de øvrige barn er samisk en del av den daglige hverdagen i barnehagen, noe som utgjør et godt utgangspunkt for videre språkopplæring. Barnehagen har samordna opptak med kommunen. Barnehagens opptakskrets er Tjeldsund og Evenes kommuner. De som søker til Márkománák må søke gjennom Tjeldsund kommunes hjemmesider. Styrer er med på opptaket.

Foto: Marita Eilertsen

Personal:

Grunnbemanningen består av; Pedagogisk leder, barnehagelærer, fagarbeider og assistent. I tillegg jobber styrer 20-40% på avdelingen og ekstra ved behov. I 2023 var det to samisktalende ansatte, pedagogisk leder og assistent med samisk som andrespråk. De andre på avdelingen brukte ord og setninger de har tillært seg i barnehagehverdagen. Det er utfordrende å rekruttere pedagogisk personell som kan snakke samisk. Men, høsten 2023 startet en ny barnehagelærer med samisk som morsmål, og vi merker positiv endring i forhold til språkarbeidet i barnegruppa.

Samasteaddji:

I 2023 har språksenteret bidratt med en samisktalende ansatt i prosjektet Sámas manaiguin som jobbet 40-60% i barnehagen. Fra høsten av har hun jobbet i 60%. Barnehagen har søkt midler for å styrke språkarbeidet og fra september har barnehagelærer jobbet ca.30% av sin stilling som samasteaddji.

Leietakere

Várdobáiki leier kontor til andre samiske organisasjoner/institusjoner. Leietakere er Universitetet i Tromsø, (Senter for samisk helseforskning), Duodjeinstituhtta, Árran, og Márkomeannu, som alle leier ett kontor hver. Hinnstein leier et kontor som brukes av tre ulike ansatte.

Bedriftene En Smak av, Kafé og Spiseri og Presangen er leietakere som har vært med oss fra vi overtok bygget i 2017.

Várdobáiki legger vekt på å tilrettelegge lokalene for leietakerne så godt som mulig og anser leietakere som viktige samarbeidsparter i arbeidet for bevaring av samisk språk og kultur i regionen.

Eiendom

Eiendom er Várdobáikis avdeling for økonomisk virksomhet og er med dette skattepliktig. All omsetning med erverv til formål føres over denne, det vil si inntekter som ikke kan defineres innenfor vårt ikke-økonomiske formål. Av våre 7 faste leietakere inntektsføres leieinntekter for En Smak AS, Presangen AS, Hinnstein AS og Universitet i Tromsø på Eiendomsavdelingen, de øvrige kan defineres som ikke-økonomisk virksomhet og inntektsføres museumsavdelingen.

Kostnader for avdelingen er direkte kostnader relatert til omsetning, lønnsandel regnskapsansvarlig, andel av avskrivnings- og rentekostnader i forbindelse med kjøp av eiendommen og andel av felleskostnader.

Prosjekter

Várdobáikis prosjekter i 2023

31 aktive prosjekter

12 prosjekter ble rapportert og/eller avsluttet

26

10 prosjekter ble startet opp

Økningen i aktive prosjekter skyldes at hvert enkelt prosjekt innenfor språkaktivitetsmidler kreves rapportert, samt generell aktivitetsøkning.

Arbeid med prosjekt og prosjektfinansiering åpner for muligheter til å få gjennomført ulike tiltak som det ikke er rom for innenfor normalt driftsbudsjett. Deler av utgifter, egenandeler til prosjektene belastes likevel driftsmidlene på de ulike avdelingene. Kravet til egenandeler medfører igjen at det kan være vanskeligere å få rom til å ansette eksterne ressurser til å gjennomføre prosjekt, noe som i svært mange tilfeller er ønskelig.

Muligheter for å gjennomføre tiltak via prosjekt er viktig, det er likevel et mål å holde antall prosjekt på et nivå som gjør prosjektoppfølgning og gjennomføring godt håndterlig. Det er også et mål å gjennomføre prosjektene innenfor planlagt tidsperiode.

Økonomi

Várdobáiki ble i 2023 finansiert av driftstilskudd fra Sametinget, og Troms fylkeskommune samt prosjekttilskudd fra Sametinget, Nordland fylkeskommune, Helsedirektoratet, Norsk kulturråd, Kvæfjord kommune og Harstad kommune/ Barne- og familiedepartementet/Samfunnsløftet/Sjømatnæringa (Tore Hund) Sametinget gir også aktivitetstilskudd til språksenteret, samt språk- og kulturtilskudd til Márkomának barnehage.

Drift av Gállogieddi delfinansieres av Nordland fylkeskommune. Driftstilskuddene fra Sametinget gis til de ulike funksjonene, språksenter, museum/kultur og helse. Disse tilskuddene dekker hovedsakelig personal- og driftskostnader. Deler av driftstilskudd blir også brukt til direkte brukerrettede tiltak. Várdobáiki oppnår en stor andel prosjektmidler i forhold til fast driftstilskudd og mye aktivitet er prosjektbasert og finansieres over eksterne prosjektmidler. Aktiviteten tilpasses oppnådd finansiering. Flere av de faste stillingene er fortsatt avhengig av finansiering over prosjekttilskudd/aktivitetstilskudd.

Omsetningen har i 2023 vært på 20 millioner. Av dette utgjør kr 3,8 mill omsetning for Márkomának samisk barnehage. Årsresultatet for 2023 viser et styrt underskudd på kr –1 306 635,- Det ble budsjettet med underskudd grunnet ikke brukte midler til vår basisutstilling siden 2019.- Egenkapital er balanseført med kr 7,3 millioner. (26 %) pr 31.12.2023.

Likviditeten har vært god hele året.

Regnskapsføring og økonomifunksjoner blir gjort internt.

Videre arbeid

Det videre arbeid med samisk barnehage blir viktig, men krevende da det generelt er stor mangel på både samisktalende og ikke samisktalende personell. Det er spesielt mangel på vikarer. De ansatte i barnehagen gjør imidlertid en fantastisk jobb for å skape de beste forutsetningene for en samisk barnehagehverdag. I spesielt vanskelige perioder kan ansatte på Várdoáiki på Evenskjer være vikar i barnehagen. Samisk barnehage er et svært betydningsfullt tilbud, og Várdoáiki prioriterer derfor fortsatt arbeidet med å legge til rette et godt tilbud til barn og foreldre med fokus på å ivareta samisk språk og kultur. Barnehagen vil i 2024 bli etablert som et heleid datterselskap av Várdoáiki.

Museet vil åpne første del av basisutstillingen Hilla - Min muitalusak i juni 2024. Denne utstillingen formidler den samiske historien fra et samisk perspektiv. Med dette perspektivet som grunnlag, skal det arbeides videre med basisutstilling del 2, som skal ferdigstilles i 2025. I prosessen videre med å oppfylle det offentlige museumsoppdraget gitt av Sametinget, vil museet satse videre på bygningsvern, kunnskapsproduksjon og forskning.

Sannhets og forsoningskommisjonens rapport vektlegger museenes rolle som kunnskapsforvaltere og historieformidlere om samer og nasjonale minoriteter. I denne sammenhengen vil de samiske museene få en sentral og viktig rolle, da vårt perspektiv på fornorskning og kulturhistorie må bli det grunnleggende narrative. Derfor er det vesentlig at de samiske museene fungerer som premissleverandører for perspektiver og hovedfokus når forskningshistorie skal formidles til allmenheten. De norske museene har også et ansvar for å formidle alle sider ved den samiske kulturhistorien. Dette fordrer også et tett samarbeid mellom de samiske og norske museene. Várdoáiki museum skal også i framtiden ta rollen som det samiske samfunnets offentlige materielle og immaterielle minne, kulturhistorieformidler og kilde til samisk samfunnsdebatt. Et moderne museum forventes å berøre mange samfunnsområder og fag. Organisasjonens tverrfaglighet, samarbeid og fokus på helhet innenfor det samiske samfunn, både i fortid og nåtid styrker oss i å oppfylle et moderne samisk museumsoppdrag.

Várdoáiki er en organisasjon med begrensede ressurser som arbeider tverrfaglig med samisk språk, historie, helse og barnehage. Med bakgrunn i tverrfaglighet makter imidlertid organisasjonen å ha en svært høy aktivitet, hvor man oppnår svært god utnyttelse av stillingsressurser for det beste for det samiske samfunnet. Vi ser samtidig at det følger utfordringer med få ressurser og høyt aktivitetsnivå, og arbeider jevnt for å få utvidede ressurser ved senteret.

Hvordan Várdoáiki på best mulig vis kan være et senter for hele sitt virkeområde er noe det jobbes kontinuerlig med. Per i dag har Várdoáiki lokaler på Skánit/Evenskjer og Suortá/Sortland, samt at det arrangeres aktiviteter utenfor disse lokalene. Várdoáiki er et senter som rommer mye, der man som same, uansett alder, kan være blant sine egne, hvor man kan styrke sin identitet, lære om lokal samisk historie og nåtid, og mye mer. Várdoáiki skal fortsette å være observant og se hvilke behov de ulike områdene innenfor virkeområdet har, og sette igang aktiviteter og tiltak etter behovene, samtidig som man er bevisst ressursene man har som senter.

